

KS. MARIAN Z. STEPULAK

DOŚWIADCZENIA RELIGIJNE RODZICÓW DZIECI PRZYGOTOWUJĄCYCH SIĘ DO I KOMUNII ŚWIĘTEJ

Dzień Pierwszej Komunii stanie się dla dziecka, które pouczono o świętości Sakramentu i ćwiczone w cnotach potrzebnych do godnego przyjęcia, tj. w wierze, nadziei, miłości i pragnieniu – najpiękniejszym dniem w życiu: szczęście, jakiego dziecko zakosztuje w tym dniu, rozleje swoją słodycz na całe jego życie; wspomnienie tego dnia uchroni je może od upadku lub zawróci z drogi występku na drogę cnoty.

Św. Zygmunt Gorazdowski

WPROWADZENIE

Bardzo istotna – choć często w duszpasterstwie pomijana – jest kwestia katechizacji rodziców przy przygotowaniu dzieci do I Komunii świętej. Główny akcent oddziaływań pastoralnych bowiem przenosi się na katechizację dzieci, a zapomina się o tym, iż rodzice tych dzieci przeżywają trudny okres swojego rozwoju religijnego i duchowego. Według psychologów religii jest to okres najniższej intensywności praktyk religijnych. W tym też kontekście w tej prezentacji zostanie przedstawiony problem doświadczenia religijnego oraz psychologiczna charakterystyka okresu wczesnej i średniej dorosłości. Ostatnia część artykułu poświęcona zostanie empirycznej analizie badań rodziców, których dzieci przystępowały do I Komunii świętej.

Ks. dr hab. MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK, prof. KUL – dyrektor Instytutu Nauk o Rodzinie, kierownik Katedry Psychoprofilaktyki Rodziny, Wydział Teologii KUL; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

I. POJĘCIE DOŚWIADCZENIA RELIGIJNEGO

Termin „doświadczenie” jest terminem bardzo wieloznacznym, zarówno w języku potocznym, jak i w filozofii, psychologii, pedagogice, socjologii czy też teologii. Wyróżnia się doświadczenie zewnętrzne i wewnętrzne, naukowe, filozoficzne, artystyczne, praktyczne oraz moralne¹. O. Betz² wymienia następujące aspekty i wymiary doświadczenia rzeczywistości:

- doświadczenie rzeczywistości fizycznej (materialnej) w wymiarach struktur mikro- i makrokosmicznych;
- doświadczenie natury ożywionej, jej sił wzrostu i odnowy;
- doświadczenie rzeczywistości psychicznej, doznawane dzięki obserwacji własnego „ja”;
- doświadczenie estetycznego wymiary rzeczywistości, w którym forma i kształt dotykają jednostki osobiście oraz oddziałują na nią jako „coś pięknego”;
- doświadczenie wartości i zobowiązania moralnego, gdy budzi się w jednostce poczucie odpowiedzialności i świadomość relacji etycznych;
- doświadczenie religijne, gdy kształtuje się w jednostce poczucie sensu rzeczywistości i doznaje przeżycia *sacrum*.

Nie ma doświadczenia w ogóle, są tylko doświadczenia konkretne, które nigdy nie są statyczne i ostateczne. Nowe doświadczenia modyfikują czy zmieniają dawne (dynamika doświadczeń). Człowiek jest nastawiony na wciąż nowe przeżycia i odczucia, na doświadczenie rzeczywistości (ambiwalencja doświadczeń).

Poszczególne wymiary doświadczenia strukturalnie różnią się ze względu na ich przedmiot, a także ze względu na język, w którym są wyrażane. Przekazywanie doświadczenia w określonym języku i w danym uwarunkowaniach społecznych nie musi niszczyć spontaniczności samego doświadczenia. Doświadczeń nie doznaje się przecież w próżni, lecz w określonych sytuacjach indywidualnej i społecznej egzystencji człowieka, w określonej kulturze, w przekazywanych znakach językowych, będących ogniwem łączącym podmiot i przedmiot doświadczenia³.

¹ J. M a r i a ń s k i, *Doświadczenie religijne*, w: *Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 84-88.

² O. B e t z, *Zugänge zur religiösen Erfahrung*, Düsseldorf 1980.

³ M a r i a ń s k i, *Doświadczenie religijne*, s. 84.

Doświadczenie religijne jest to poznanie zdobywane w trakcie bezpośredniego oglądu zmysłowego lub intuicyjnego wobec *sacrum*, stąd też bywa definiowane jako całokształt zachowań i doznań religijnych osoby. Polega na bezpośrednim kontakcie człowieka z rzeczywistością religijną. Najważniejsze jest tu zrozumienie, odczuwanie, intuicja, czyli osobiste, samodzielne przeżycie *sacrum*⁴.

Należy podkreślić, iż doświadczenie religijne nie jest czymś wyizolowanym z całokształtu ludzkich doświadczeń, jest jednym z jego aspektów i jest przez nie współkształtowane. W rzeczywistości bowiem istnieje jedno doświadczenie ludzkie, chociaż o różnych odmianach, określanych przede wszystkim przez doświadczany przedmiot. Można zatem powiedzieć, że ten rodzaj doświadczenia jest odmianą doświadczenia ludzkiego, doznawanego w kontekście wartości ostatecznych. Ma ono z reguły charakter osobowy, chociaż może być społecznie i kulturowo uwarunkowane⁵.

Doświadczenie religijne to proces bezpośredniego uzyskiwania informacji o religijnej rzeczywistości. Odnosi się do religijnych aktów, stanów, zachowań, a także do ich wytworów oraz przedmiotów odniesienia, których syntezą jest *sacrum*. Bywa często utożsamiane z przeżyciem religijnym lub aktem religijnym. Szczytową formę doświadczenia religijnego stanowi doświadczenie mistyczne.

Istotne jest to, iż doświadczenie religijne jest organicznie związane z całością przeżyć psychologicznych człowieka i wymaga od niego pełnego zaangażowania się w kontakcie z *sacrum*. Rodzi się ono w poznaniu przez człowieka własnego stanu egzystencjalnego niewystarczalności i zagrożenia, spowodowanych zwłaszcza cierpieniem i perspektywą śmierci. Z. Zdybicka uważa, że doświadczenie religijne jako źródło wiedzy o religijnych faktach jest samoświadomością aktów i stanów religijnych, a zatem doświadczeniem wewnętrznym, albo obserwacją indywidualnych i społecznych form zachowań religijnych, czyli doświadczeniem zewnętrznym. Jest ono (doświadczenie religijne) rozumiane jako ujęcie wprost przedmiotu religii (*sacrum*), a ponadto antropologiczną i ontologiczną koncepcją stosunku Boga do człowieka i świata⁶.

W tym kontekście można powiedzieć, iż istnieją pewne elementy doświadczenia religijnego:

⁴ H. K r z y s t e c z k o, *Doświadczenie religijne*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 187-191.

⁵ M a r i a n s k i, *Doświadczenie religijne*, s. 84.

⁶ Z. Z d y b i c k a, *Doświadczenie religijne*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, Lublin 1985, kol. 156-159.

- doświadczenie religijne jest wewnętrznym i indywidualnym doznaniem, niewykluczającym jednak wspólnotowego działania;
- doświadczenie religijne jest doznaniem obejmującym całego człowieka, jego sposób rozumienia życia i świata; ma ono charakter zobowiązania dla tego, kto je przeżywa, i może wywierać decydujący wpływ na postawy życiowe;
- doświadczenia religijnego nie doznaje się w świecie odizolowanym i pozbawionym wszelkich wartości, lecz w świecie codziennych doświadczeń; jest jednak zawsze „czymś więcej”, i to nawet wówczas, gdy ma charakter czysto wewnętrzny;
- doświadczenie religijne nie może być nakazane ani wymuszone, ale zdarza się nagle, niekiedy w formie „zaskoczenia”. Istnieje wprawdzie pewna wewnętrzna otwartość i gotowość na nie, ale nie można go ani przewidzieć, ani ukierunkować;
- doświadczenie religijne jest komunikowalne w sposób niedoskonały, niełatwo można je wyrazić w postaci gotowych form językowych. Ten, kto chce, by inni mieli udział w jego doświadczeniach, może odwołać się tylko do języka symbolicznego⁷.

Doświadczenie chrześcijańskie odznacza się swoistą strukturą. Jest wtedy i na tyle autentycznym doświadczeniem religijnym w Chrystusie i w Duchu Świętym, o ile człowiek pozostaje w jedności ze wspólnotą, która jest jego środowiskiem, a zarazem kryterialną normą zarówno w zakresie wiary religijnej, jak i miłości bliźniego. Dopiero wówczas staje się czynnikiem umożliwiającym głębsze poznawanie i rozumienie misterium sakramentalnego. Doświadczenie religijne zatem musi być zgodne z zasadami duchowości chrześcijańskiej opartej na kryteriach porządku kościelnego, dogmatycznego, moralnego i mistycznego.

Chrześcijańskie doświadczenie religijne odznacza się zatem teocentryzmem, chrystocentryzmem i antropocentryzmem oraz eklezjocentryzmem łączącym zarówno relacje wertykalne (odniesienie do Boga w Trójcy Świętej jedynej), jak i horyzontalne (odniesienie do każdej osoby i do wspólnoty ludzkiej) w jedną spójną całość⁸.

Kontakt człowieka z *sacrum* rzadko ujawnia się w granicznych i dramatycznych formach wyrazu, opartych na bezpośrednich i osobowych przeżyciach mistycznych, np. w nagłych nawróceniach, odrodzeniu religijnym, ekstazie,

⁷ M a r i a n s k i, *Doświadczenie religijne*, s. 84.

⁸ Z d y b i c k a, *Doświadczenie religijne*, s. 158-159.

przeżyciu kontemplacyjnym, przełomie psychoreligijnym, zachwycie, upojeniu mistycznym, glosolaliach. Bardzo rzadko pojawiają się wirtuozi religijni⁹, którzy odznaczają się niezwykle kondensacją doświadczenia transcendencji, od których zależy vitalność religii, którzy oddziałują na masy skłonne do konformizmu, zewnętrżności i wygodnego kompromisu. W przypadku nawróceń następuje przejście od jednego systemu znaczeń i sensów ku drugiemu, dokonuje się częściowe odrzucenie starego systemu na rzecz nowego (tzw. kongruencja z nowym systemem).

Przeżycia religijne, będące najbardziej wewnętrżnym czynnikiem w strukturze osobowości, przejawiają się częściej w zwykłych postawach, mających charakter indywidualny albo społeczny i wyrażających obecność wartości religijnych w świadomości człowieka wierzącego, zwerbalizowaną w języku religijnym¹⁰.

W. Piwowski wyróżniał siedem wskaźników doświadczenia religijnego:

- odczucie bliskości Boga;
- emocjonalne przywiązanie do Istoty Najwyższej;
- sens życia;
- poczucie bezpieczeństwa;
- pomoc w życiu codziennym;
- pomoc w trudnych sytuacjach;
- pomoc w ostatniej godzinie życia¹¹.

W takiej koncepcji doświadczenia religia daje osobie przede wszystkim: poczucie bezpieczeństwa, nadzieję, sens, a także uzdalnia do wielkich czynów, wartościowych decyzji, pomaga w przewyciężaniu trudności, jest źródłem duchowego życia człowieka. P. Kaczmarek uważa, że: „Słowo kluczowe dla tak pojmowanej funkcji religii to «uzdatniać». Religia dokonuje pozytywnych zmian. Wierzyć oznacza szukać pomocy w religii, być przez nią «uzdatnianym» do określonych postaw»¹².

Pośród wielu typów doświadczenia religijnego na szczególną uwagę zasługuje życie mistyczne, w którym dusza zdaje sobie sprawę z bezpośredniej interwencji Boga we własne życie duchowe¹³. Według E. Stein jest to stan uciszenia w Bogu, całkowitego odprężenia wszystkich sił duchowych, w któ-

⁹ Wyrażenie to pochodzi od M. Webera.

¹⁰ M a r i a n s k i, *Doświadczenie religijne*, s. 86.

¹¹ Tamże, s. 87.

¹² P. K a c z m a r e k, *Kwestionariuszowe obrazy świata. Przypadek polskiej religijności*, „Kultura i Społeczeństwo” 2003, nr 1.

¹³ S. G ł a z, *Zagadnienie doświadczenia religijnego*, Kraków 1995.

rych niczego się nie planuje, lecz przyszłość stawia się do dyspozycji woli Bożej, poddając się zupełnie losowi. Skupienie się mistyka na własnym wnętrzu nie powoduje tego, iż oddala się on od ludzi, wręcz przeciwnie – jest bliższy ludziom, służy im i kocha ich. Doświadczeniu mistycznemu towarzyszą takie zjawiska, jak wizje, objawienia i zjawiska typu psychosomatycznego.

Warto przy tej okazji wspomnieć o doświadczeniu duchowym, które jest bardzo bliskie doświadczeniu religijnemu. Doświadczenie duchowe bowiem oparte jest na personalistycznym ujęciu doświadczenia jako relacji osobowej zachodzącej między człowiekiem a jakkolwiek pojętym Absolutem, w której istotne jest nastawienie soteriologiczne. Chodzi o to, że przedmiot postrzegany jest nie tylko jako Byt transcendentny, ale jako Bóg Trójosobowy. Wtedy to mamy do czynienia z chrześcijańskim doświadczeniem duchowym w pełnym tego słowa znaczeniu, w którym dominuje tendencja „kochać”, w przeciwieństwie np. do doświadczenia metafizycznego, gdzie dokonuje się tendencja „wiedzieć”. O ile więc doświadczenie metafizyczne zmierza do poznania, o tyle chrześcijańskie doświadczenie duchowe zawsze prowadzi do zawierzenia, nie jest bowiem wiedzą o czymś, ale spotkaniem z Kimś – z Chrystusem. Chrześcijańskie doświadczenie duchowe jest aktem, czy też sumą aktów, za pomocą których człowiek ujmuje siebie w relacji do Boga objawiającego się w Chrystusie mocą Ducha. Składają się nań komponenty: kognitywny, woli-tywno-afektywny, działaniowy oraz eklezjalno-wspólnotowy¹⁴.

Okres wczesnej dorosłości nazywany jest czasem stabilizacją religijną. Określenie to może być jednak mylące, gdyż sugeruje, jakoby osiągnięty w poprzednim okresie stan religijnego zaangażowania ulegał niejako zatrzymaniu. Tymczasem jest inaczej, bowiem wczesna dorosłość charakteryzuje się najmniejszą aktywnością religijną. Pewne ożywienie religijności rodziców spotyka się przy okazji I Komunii świętej ich dzieci, a także w związku z osobistymi doświadczeniami. Mamy na myśli głównie przeżycie cierpienia, grzechu, zdrady czy kryzysów, wśród których istotne znaczenie ma tak zwany kryzys średniego wieku, zamykający dojrzałą młodość. Polega ona na uświadomieniu sobie, że już połowa życia minęła, a człowiek czuje się jakby miotany falami. Z kryzysem wieku średniego łączy się lęk o utratę tego, co cenne. Jest to czas wyzwania i dezorientacji co do przyszłości. Ucząc się ograniczo-ności w zakresie własnych sił psychicznych i fizycznych, łatwiej rozumie się prawdę, że być człowiekiem oznacza godzić się na własną niewystarczalność.

¹⁴ M. Chmielowski, *Doświadczenie duchowe*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielowski, Lublin–Kraków 2002, s. 218-219.

Ta właśnie niewystarczalność różni człowieka od Boga, który jest nieśmiertelny, wszechmogący i wszytkowiedzący. Poznanie prawdy o własnej ograniczoności umożliwia fundamentalną orientację religijną, to jest zawierzenie Bogu. Sądzę, iż to jest podstawowy owoc tego okresu życia człowieka¹⁵.

Katecheza dorosłych oraz zainteresowanie rodziców I Komunią świętą własnych dzieci są niedocenianymi jeszcze okazjami pomocy w rozwoju religijnym. Katecheza dorosłych mogłaby wesprzeć właściwe życie małżeńskie i rodzinne. Wiadomo bowiem, że niemoralne życie małżeńskie jest istotnym czynnikiem oddalania się ludzi od Kościoła.

W wieku średnim zaś (od 40 roku życia) obserwuje się potrzebę rewizji i pogłębienia religijności. Nie wydaje się jednak słuszne, aby tylko to stadium rozwojowe uważać za etap ukształtowania się religijności dojrzałej, gdyż i na wcześniejszych etapach życia mamy taką możliwość. W miarę upływu czasu wzrasta częstotliwość prywatnych modlitw, zainteresowanie religią, jak też docenienie jej roli.

Ludzie w wieku średnim na nowo odkrywają symbole i prawdy religijne. Potrafią też żyć z wątpliwościami, czyli łączyć nastawienia otwarte z krytycznymi. Niemniej jednak istnieje część osób dorosłych, które dalej pochłonięte są życiem, idą po najmniejszej linii oporu, decydują się na konformizm i religijną bylejakość. Jeżeli nawet jakoś praktykują, to ich religijność ma motywację środowiskową (tak zwaną religijność socjologiczną), a nie osobistą. Dzieci lub wnuki żyjące w takiej rodzinie mają utrudnione doświadczenie autentycznej religijności¹⁶.

W świetle powyższej analizy można powiedzieć, iż okres dorosłości pod kątem przeżywania doświadczenia religijnego jest bardzo specyficzny i wyjątkowy. W tym okresie rozwojowym ludzie angażują się w karierę zawodową, dużo czasu zabiera im inwestowanie w swoje kompetencje specjalistyczne. Życie religijne i duchowe bardzo często nie „nadaża” za dynamiką zawodowego rozwoju. Warto dodać, że cierpi też na tym życie małżeńskie i rodzinne. Tymczasem ogromną pomocą w rozwoju religijnym w tym wieku jest pełne uczestnictwo we wspólnocie osób. Najbardziej bowiem można doświadczyć Chrystusa w kochającej się rodzinie oraz innych grupach społecznych i religijnych. Ten rodzaj przeżycia wpływa także na dynamikę rozwoju zawodowego. Mimo to, że doświadczenie religijne stanowi wewnętrzny czynnik struktury

¹⁵ M. S t e p u l a k, *Wybrane zagadnienia z psychologii religii*, Siedlce 1996, s. 37-38.

¹⁶ Tamże, s. 39.

osobowości, to jednak przekłada się to na „uzewnętrznienie” go w codziennym życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym.

II. CHARAKTERYSTYKA OKRESU DOROSŁOŚCI

W okresie dojścia do dojrzałości krystalizuje się plan życiowy człowieka i następują pierwsze próby jego realizacji, na przykład przez zawarcie małżeństwa, założenie rodziny i podjęcie obowiązków wychowania dzieci, z czym łączy się pełnienie roli męża i ojca oraz żony i matki. W planach życiowych coraz bardziej zaznacza się kompromis między marzeniami młodzieńczymi a rzeczywistymi możliwościami. W związku z tym na podstawie zdobytych doświadczeń dokonuje się wielu korekt, a niekiedy zmiany planu życia. Zasadniczą treść życia dorosłego stanowi praca zawodowa, rozwijająca uzdolnienia i zainteresowania oraz kształtująca osobowość, natomiast nawyk i specjalizacja w połączeniu z ogólną orientacją w środowisku społecznym nadają jego postępowaniu pewność siebie¹⁷. Pod wpływem trudności rodzi się lepsze rozumienie relacji interpersonalnych, a zarazem odporność na przeciwieństwa zarówno zewnętrzne (warunki materialne, stosunki społeczne), jak i wewnętrzne (konflikty własne, wady osobiste) i wytrwałość w ich przezwyciężaniu. Rozwijają się też rozumienie różnych powiązań, zależności społecznych. Dojrzewa i doskonali się świadoma odpowiedzialność za własne działanie. Planując i współplanując swe życie, dorośli coraz wszechstronniej liczą się z konsekwencjami swych czynów, a także postaw drugich wobec siebie i innych ludzi. Następuje zrównoważenie rozsądku i emocji oraz opanowanie umiejętności rozważnego działania¹⁸.

U większości dorosłych występuje wyraźne ukierunkowanie przyszłościowe, zwłaszcza w kontekście osiągnięć zawodowych, naukowych, społecznych, artystycznych, a także rodzinnych. Czasami wytwarza się nastawienie doraźne, konsumpcyjne, najczęściej zaś występują motywy mieszane. Szczyt działalności osiąga dorośli w różnym wieku, zależnie od uprawianej dziedziny – u pracowników fizycznych i sportowców, uwarunkowany sprawnościami fizycznymi

¹⁷ Z. Chlewiński, *Dorośli*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. IV, Lublin 1985, kol. 123-125.

¹⁸ Tamże, s. 124.

i sprawnością ruchów, jest najwyższy w okresie 24-29 roku życia, u przedstawicieli nauk ścisłych – między 30 a 40, natomiast u humanistów – między 40 a 60 rokiem życia. Im bardziej złożona działalność, wymagająca doświadczenia (zwłaszcza wiedzy), tym dłużej trwa okres dojrzewania i później osiąga się punkt kulminacyjny. Działalność dorosłych w zorganizowanym życiu społecznym wymaga większego wkładu osobistego niż przy wysiłku indywidualnym, chociaż jest on mniej widoczny, gdyż stapia się w całość z wysiłkiem innych.

Większość ludzi dorosłych ogranicza jednak swe zadania jedynie do wychowania potomstwa i polepszenia warunków życia, nie mając żadnych planów i ambicji zawodowych. Wychowanie ludzi dorosłych sprowadza się do samowychowania, które jest procesem zmierzającym do osiągnięcia osobowościowej dojrzałości. Chodzi tutaj o to, aby osoba doszła do samodzielności, polegającej na dostrzeganiu właściwych problemów życiowych, uniezależnieniu się od poglądów narzucanych z zewnątrz w gotowej formie, a także na kierowaniu się w swym postępowaniu uznanym i zinternalizowanym systemem wartości. Poza tym ważna jest dojrzałość emocjonalna, polegająca na opanowaniu siebie nie tylko przez powstrzymanie się od niepożądanych reakcji, ale także przez kierowanie sobą zgodnie z własnymi poglądami i planem życiowym. Istotne jest też zobiektywizowanie siebie, polegające na przezwyciężaniu egocentryzmu i subiektywizmu oraz kształtowaniu zdolności oceny każdej sprawy również z punktu widzenia innych ludzi, zdolności identyfikacji własnych celów z celami i zadaniami społecznymi, narodowymi i ogólnoludzkimi. Wymaga to poczucia odpowiedzialności, rozumienia i uznawania celów wyższych niż osobiste, mądrej rezygnacji i ograniczania siebie. Im obiektywniej zorientowana jest aktywność, tym silniej przeżywa się ją jako realizację obowiązku wewnętrznego i wypełnianie swego powołania¹⁹.

Dorosły stawia sobie pytanie o sens życia, które czasem staje się bardzo natarczywe i dlatego trzeba na nie znaleźć osobistą odpowiedź. Jedni zadowalają się odpowiedzią doraźną (praca zawodowa, osiągnięcia naukowe, wychowywanie dzieci), inni szukają odpowiedzi ostatecznych, metafizycznych.

W okresie wczesnej dorosłości, tzn. od 21-23 do 35-40 roku życia można mówić o znaczących zmianach w osobowości. Przede wszystkim chodzi tutaj o zmiany w strukturze „ja”. W sytuacji nowych wymagań wynikających z podejmowania nowych ról społecznych, młody człowiek wkraczając w dorosłość nie może dłużej żyć w świecie ideałów i hipotez. Koniecznym warunkiem

¹⁹ Tamże, s. 125.

wyboru określonej drogi życiowej i spełniania się na niej jest umiejętność zintegrowania sfery „ja idealnego” i „ja realnego”. Według Labouvie-Vief²⁰ spójna struktura osobowości kształtuje się dopiero na intersystemowym poziomie autoregulacji „ja”.

Zasadniczym elementem, który wyłania się w obrazie własnej osoby w wieku dorosłości, jest doświadczanie siebie jako podmiotu odpowiedzialnego za własne działania. Możliwe jest to wówczas, gdy zintegrowane zostaną przynajmniej dwa punkty odniesienia: przeszłość i teraźniejszość²¹.

Inną istotną zmianą w osobowości człowieka dorosłego jest poczucie własnej tożsamości. Podejmowanie nowych zadań wynikających z rozwoju, takich jak zakładanie rodziny czy zaangażowanie w pracę zawodową, możliwe jest tylko w przypadku osoby odznaczającej się wyraźną określoną świadomością własnej tożsamości, a więc u osoby, która adekwatnie rozwiązała podstawowy dla adolescencji kryzys: tożsamość–rozproszenie ról. Z drugiej strony nowe, znaczące wydarzenia życiowe mogą stać się źródłem zmian w określeniu własnej tożsamości. Zależność tę potwierdzają badania dotyczące poczucia tożsamości młodych kobiet, które urodziły pierwsze dziecko²². U większości tych kobiet urodzenie dziecka spowodowało znaczące zmiany w świadomości dotyczącej własnej osoby.

Trzecia zmiana to problem sensu życia. Młody dorosły może zmagać się z problemem sensu własnego życia, bowiem uniezależnia się od mechanizmu nastawień emocjonalnych. Nie tylko tworzy koncepcje własnego życia, ale podejmuje też próby jej realizacji w różnych dziedzinach aktywności. Pierwsze doświadczenia dorosłego życia związane z nowymi rolami: zawodową czy rodzinną, stawiają młodych dorosłych wobec pytania, czy np. zawód albo relacje intymne zgodne są z wcześniejszymi marzeniami, czy też stanowią wynik konformizmu lub sprzeciwu wobec oczekiwań rodziców i innych znaczących osób. Osoby, które w wyniku tej konfrontacji doświadczają poczucia niespełnienia albo zmieniają swoją aktywność w ważnych dla nich obszarach, oraz nie potrafią zdobyć się na zmianę, przeżywają kryzys²³.

²⁰ G. L a b o u v i e - V i e f, *Dynamic development and mature autonomy. A theoretical prologue*, „Human Development” 25(1982), s. 161-191.

²¹ E. G u r b a, *Wczesna dorosłość*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, t. II, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2001, s. 227.

²² T. M. F i e l d, S. M. W i d m a y e r, *Marrige and family*, w: *Handbook of the psychology of aging*, red. B. B. Wolman, New York 1982.

²³ G u r b a, *Wczesna dorosłość*, s. 228.

Istotą rozwoju w okresie średniej dorosłości (od 35-40 do 55-60 r.ż.) jest jego plastyczny i potencjalny charakter. Oznacza to, że czynniki biologiczne odgrywają mniejszą rolę w określaniu kierunków i natury procesu rozwoju. Nie ma jednoznacznych kryteriów wyznaczających granice tego okresu. Stan zdrowia człowieka w wieku średnim jest – a przynajmniej może być – dobry. Obserwuje się jednak spadek wydolności wielu funkcji biologiczno-fizjologicznych. Może on jednak być niwelowany lub kompensowany, a ponadto jego konsekwencje psychologiczne nie muszą być poważne. Wiek średni charakteryzuje się względnym – w porównaniu z wcześniejszymi okresami życia – wzrostem śmiertelności. Decydują o tym w większym stopniu przyczyny naturalne niż wypadki. Do najważniejszych przyczyn śmiertelności należą choroby krążenia. Narażeni są na nie w większym stopniu mężczyźni niż kobiety²⁴.

W okresie średniej dorosłości ma miejsce proces przekwitania. U podstaw niekorzystnych problemów i zjawisk związanych z biologicznymi procesami starzenia się leżą w dużej mierze czynniki psychologiczne i społeczne, które sprawiają, że starość i starzenie się mają tak negatywne konotacje we współczesnym świecie.

Wiek średni może być okresem największych osiągnięć zawodowych, jak również okresem kryzysu w rozwoju kariery zawodowej. Wynik oceny dotychczasowego życia i dokonań życiowych ma duże znaczenie z punktu widzenia tego, która z tych dwóch ewentualności ma miejsce. Zmiana pracy w wieku średnim nie jest zjawiskiem jednorodnym. U podstaw tego typu decyzji leżą różne motywy związane z płcią, wykształceniem czy środowiskiem społeczno-kulturowym²⁵.

Klasyczne teorie rozwoju człowieka dorosłego mówią, że wiek średni charakteryzuje się specyfiką wyzwań i zadań rozwojowych, przed którymi staje człowiek. Według C. Junga, w tym czasie powinna dokonać się integracja i zrównoważenie rozmaitych elementów psychiki człowieka, będące warunkiem dokonania się procesu indywiduacji osobowości. Według Eriksona, człowiek ma do wyboru: rozwój przez działania na rzecz oraz wspomóżenie rozwoju przyszłych pokoleń, lub zatrzymanie rozwoju własnego, czyli stagnację. Erikson twierdzi, iż we wczesnej dorosłości podstawowym zadaniem do rozwiązania jest dylemat: bliskość–izolacja. Młody człowiek nawiązuje bliskie

²⁴ M. O l e j n i k, *Średnia dorosłość. Wiek średni*, w: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, t. II, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2001, s. 257.

²⁵ Tamże, s. 257.

relacje z innymi – lub doświadcza izolacji społecznej. W okresie średniej dorosłości pojawia się kolejny dylemat: twórczość–stagnacja. Dorosły w kwiecie wieku musi spojrzeć w przyszłość i ustalić, co chce pozostawić po sobie przyszłym pokoleniom. Niewykonanie tego zadania prowadzi do poczucia bezsensowności życia. Wreszcie w starości występuje ostatni dylemat: integralność–rozpacz. Rozważając z perspektywy czasu swoje życie, osoba ma poczucie, że było ono wartościowe – lub doświadcza rozpaczy i lęku przed śmiercią²⁶.

Chociaż istnieją pewne przesłanki dla tezy o nieuchronności kryzysu środka życia, problem nie został do końca rozstrzygnięty w sytuacji istnienia sprzecznych propozycji teoretycznych i doniesień badawczych. Istotnym wymiarem rozwoju osobowości człowieka w wieku średnim są zmiany, jakim podlega perspektywa biograficzna, w której ujmowane są sytuacje, wydarzenia i dylematy życiowe. Perspektywa biograficzna pozwala określić ich indywidualny sens ze względu na rozwój człowieka i bieg jego życia²⁷.

Generalnie można powiedzieć, że wiek dorosły wiąże się z kreatywnością, potrzebą dokonań, rozszerzeniem kręgów społecznych, pracą zawodową i pełnieniem różnych funkcji zawodowych oraz życiem rodzinnym i odgrywaniem ról rodzinnych, wzrostem odpowiedzialności jednostki, specyficznym wzorcem aktywności i powiązań jednostki z otoczeniem. Jest to okres względnej stabilizacji i pełni życia. Dla wielu ludzi czterdziesty rok życia stanowi linię graniczną między przeszłością a przyszłością. Jest to bowiem okres środka życia. Po przekroczeniu owego środka życia następuje, zależnie od uprzednich doświadczeń, albo okres najbardziej twórczego życia, albo okres jego zawężania i ograniczenia. Koniec dorosłości wiąże się z regresywną ekspansją, której przejawem jest coraz wyraźniejsza dominanta starzenia się²⁸.

W tym kontekście można powiedzieć, iż okres dorosłości stanowi bardzo interesujący obszar nie tylko dla analizy psychologicznej, ale także teologicznej. W tym okresie bowiem kształtuje się konkretny plan życiowy nie tylko w kontekście egzystencjalnym, ale również w aspekcie religijnym. Zaczyna powoli wzrastać intensywność praktyk religijnych i otwierania się na doświadczenie religijne. Mimo prób bilansowania swojego dotychczasowego życia, następuje otwieranie się na przyszłość. Ludzie w wieku dorosłości intensyfikują

²⁶ S. M. K o s s l y n, R. S. R o s e n b e r g, *Psychologia. Mózg. Człowiek. Świat*, Kraków 2006, s. 573.

²⁷ O l e j n i k, *Średnia dorosłość*, s. 258.

²⁸ M. S t e p u l a k, *Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej*, Siedlce 2001, s. 54.

proces własnej, osobowościowej dojrzałości. Dotyczy to także dojrzałości w wymiarze religijnym. Wzrasta poczucie odpowiedzialności za własne życie i własne postępowanie. Pojawiają się częściej pytania o sens życia i sens śmierci. Ważnym aspektem rozwojowym związanym z tym okresem życia jest zintegrowanie sfery „ja idealnego” i „ja realnego” oraz doświadczenie poczucia własnej tożsamości i sensu życia.

III. BADANIA EMPIRYCZNE RODZICÓW DZIECI PRZYGOTOWUJĄCYCH SIĘ DO I KOMUNII ŚWIĘTEJ

W badaniach uczestniczyło 47 osób. Byli to rodzice dzieci przygotowujących się do I Komunii świętej w jednej z parafii dekanatu kraśnickiego w archidiecezji lubelskiej. Na pytania zawarte w ankiecie odpowiedziało 20 mężczyzn i 27 kobiet. Wydaje się, iż jest to parafia typowa dla archidiecezji, jeżeli chodzi o parafie wiejskie. Do badań została wykorzystana ankieta, która dołączona jest w aneksie. Poniżej zaś naukowej analizie poddany jest materiał uzyskany w postaci odpowiedzi na poszczególne pytania ankiety.

Tabela 1 przedstawia przedziały wiekowe badanych osób. Najwięcej rodziców dzieci pierwszokomunijnych znajduje się w przedziałach 31-35 i 36-40 lat. Co daje łącznie 41 osób.

Tab. 1. Przedziały wiekowe badanych osób

Przedziały wiekowe	Liczba osób
29-30	3
31-35	18
36-40	23
41-45	3
Razem	47

Najwięcej osób posiada wykształcenie zasadnicze (zawodowe) oraz średnie, co obrazuje tabela 2.

Tab. 2. Wykształcenie badanych osób

Wykształcenie	Liczba osób
Podstawowe	4
Zasadnicze	21
Średnie	15
Wyższe	7
Razem	47

W tabeli 3 wykazano liczbę dzieci, od jednego do pięciu w rodzinie. Łącznie w badanych rodzinach jest 120 dzieci.

Tabela 3. Liczba dzieci w rodzinie

Liczba dzieci w rodzinie	Liczba
Jedno	3
Dwoje	27
Troje	10
Czworo	2
Pięcioro	5

Tabela 4 przedstawia deklarowaną religijność rodziców. Respondenci deklaruowali swoją religijność w następujących kategoriach:

Tab. 4. Deklarowana religijność rodziców

Typ religijności	Liczba (N)
Bardzo religijny	3
Religijny	34
Średnio religijny	9
Słabo religijny	1
Poszukujący	
Niereligijny	
Razem	47

Można zauważyć, iż 34 osoby deklarują się jako religijne, a 9 jako średnio religijne. Ten rodzaj religijności jest bardzo typowy dla różnych socjologicznych i psychologicznych badań w Polsce. Żadna z osób nie zadeklarowała się jako poszukująca czy też niereligijna.

Tab. 5. Czym dla Pani/Pana było przeżycie własnej I Komunii świętej?

Kategoria	Liczba (N)
Wielkie osobiste przeżycie	22
Mało świadome przeżycie	3
Nie pamiętam	7
Brak odpowiedzi	15
Razem	47

A oto niektóre wypowiedzi respondentów:

Było to przeżycie dające radość z integracji z Bogiem i całym Kościołem (Mężczyzna, 38 lat, wykształcenie wyższe).

Radość, iż będę mogła przyjąć Komunię świętą razem ze wszystkimi na mszy świętej (Kobieta, 37 lat, wykształcenie wyższe).

Moją pierwszą Komunię świętą wspominam jako wielkie wydarzenie, zarówno dla mnie, jak i moich rodziców. Może nie do końca rozumiałam, w jaki sposób Pan Jezus przychodzi do mojego serca, ale czułam, że dzieje się coś bardzo uroczystego, podniosłego i bardzo ważnego (Kobieta, 33 lata, wykształcenie wyższe).

Dla mnie było to coś nowego i szczególnego. Mieliśmy fantastycznego księdza, który nas prowadził, uczył itp. Był dla nas oparciem. Wtedy mieliśmy nie alby, a suknie. Czułam się więc cudownie. Było to olbrzymie, cudowne przeżycie, aż w sercu ścisnęło. Chociaż strasznie się bałam (Kobieta, 31 lat, wykształcenie zasadnicze).

Dla większości badanych osób przeżycie ich własnej I Komunii świętej było wielkim osobistym przeżyciem. Sporo osób (15) nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, co w pewnym sensie mogło stanowić brak zainteresowania badaniami w sensie osobistego udziału. Rodzice byli raczej zainteresowani „techniczną stroną” przygotowań do I Komunii świętej.

Tab. 6. Które w kolejności Państwa dziecko przystępuje do I Komunii świętej?

Kolejność	Liczba (N)
Pierwsze	20
Drugie	17
Trzecie	8
Czwarte	1
Piąte	1
Razem	47

Dla 20 osób do Komunii świętej przystępowało ich pierwsze dziecko a dla 17 drugie. W tym kontekście uroczystość ta była wydarzeniem przeżywanym po raz pierwszy.

Tab. 7. Jakie przeżycia towarzyszą Pani/Panu poprzez fakt, że Państwa dziecko w tym roku przystąpi do I Komunii świętej?

Kategoria	Liczba (N)
Radość i świadomość faktu	32
Niepokój i stres	2
Brak odpowiedzi	13
Razem	47

Mój syn jak przystępował do I Komunii, to w sercu mnie ścisnęło, aż płakać mi się chciało. Bałam się też, żeby się nie pomylił przy wyjściu lub przy odmawianiu modlitwy (Kobieta, lat 31, wykształcenie zasadnicze).

Jest to dla mnie stres i ogromne przeżycie sytuacją (Kobieta, lat 29, wykształcenie średnie).

Chciałbym, by moja córka wytrwała. Wytrwała w postanowieniach, które dzieci składają w czasie pierwszej Komunii świętej. Chciałbym, by kiedyś postępowała zgodnie z dekalogiem. Jestem pełen obaw, bo współczesny świat to świat, który już nie potrzebuje Boga, więc ten świat zastawia mnóstwo

pułapek na młodych ludzi. Ale ja wierzę (Mężczyzna, lat 35, wykształcenie średnie).

Cieszę się, że moje dziecko może w końcu uczestniczyć w całej mszy świętej, a przez to pogłębiać swoją wiarę (Mężczyzna, lat 40, wykształcenie średnie).

Dla 32 osób Komunia święta ich dziecka stanowiła radość i równocześnie świadomość rangi tego religijnego i duchowego wydarzenia. 13 osób nie udzieliło odpowiedzi, co potwierdzałoby opinię o ich innej stronie zainteresowań Komunią świętą. Rodzice wyrażali także pewne obawy o to, czy dzieci dotrzymają składanych przyrzeczeń w trudnej sytuacji współczesnego świata.

Tab. 8. Co sądzi Pani/Pan na temat przyjmowania przez dziecko Komunii świętej?

Kategoria	Liczba (N)
Znaczące wydarzenie dla chrześcijanina	26
Pogłębienie więzi z Bogiem i ludźmi	5
Nie mam zdania	1
Brak odpowiedzi	15
Razem	47

Poprzez Komunię świętą pogłębia wiarę w istnienie Pana Boga, wprowadza dziecko do wspólnoty Kościoła. Uczy wrażliwości i miłości do drugiego człowieka. Kształtuje obowiązkowość uczestniczenia w każdej mszy świętej (Kobieta, lat 37, wykształcenie wyższe).

Bardzo ważny sakrament pozwalający uświadomić sobie więź z bliźnimi (Mężczyzna, lat 38, wykształcenie wyższe).

Uważam, że jest to bardzo ważne i wielkie wydarzenie o wymiarze duchowym (Kobieta, lat 33, wykształcenie wyższe).

Sądzę, że przez szczere przyjmowanie Komunii świętej moje dziecko przez Jezusa będzie oczyszczone z grzechów (Kobieta, lat 30, wykształcenie zasadnicze).

Dla 21 rodziców przyjmowanie pierwszej Komunii świętej przez ich dzieci jest znaczącym wydarzeniem dla chrześcijanina. Stanowi także pogłębienie

więzi z Bogiem i ludźmi. 15 osób nie odpowiedziało na to pytanie z motywów wyżej wymienionych.

Tab. 9. Jak często Pani/Pan bierze udział we mszy świętej?

Kategoria	Liczba (N)
Kilka razy w tygodniu	
Co niedzielę	28
Raz w miesiącu	10
W wielkie święta	8
Raz do roku	
Wcale	1
Razem	47

Tabela 9 przedstawia stan uczestnictwa rodziców w niedzielnej mszy św. Tylko 28 osób regularnie uczestniczy w niedzielnej mszy św., 10 osób jeden raz w miesiącu, a 8 osób tylko w wielkie święta. Bardzo często rodzice tłumaczą ten fakt brakiem czasu i ogromnym zaangażowaniem w pracę zawodową. Obraz ten odpowiada ogólnej tendencji, która wskazuje, że intensywność praktyk religijnych dla osób w tym wieku jest najniższa.

Tab. 10. Jak często Pani/Pan przystępuje do sakramentu pokuty?

Kategoria	Liczba (N)
Co niedzielę	1
Raz w miesiącu	11
W wielkie święta	30
Raz do roku	2
Kilka razy do roku	2
Wcale	1
Razem	47

Przystępowanie do sakramentu pokuty dla 30 osób odbywa się jedynie w wielkie święta, dla 11 zaś jeden raz w miesiącu. Trudno zatem mówić o zaangażowaniu się w pogłębione życie religijne, życie wiarą.

Tab. 11. Jak często Pani/Pan przystępuje do sakramentu Eucharystii?

Kategoria	Liczba (N)
Co niedzielę	11
Raz w miesiącu	6
W wielkie święta	24
Raz do roku	4
Wcale	2
Razem	47

Podobnie wygląda też kwestia przystępowania do sakramentu Eucharystii. 24 osoby przystępują bowiem tylko w wielkie święta, 11 osób w każdą niedzielę, 6 – raz w miesiącu.

Tab. 12. Jak Pani/Pan pomagali dziecku w duchowym przygotowaniu się do Komunii świętej

Kategoria	Liczba (N)
Wspólna modlitwa	10
Przygotowanie katechizmowe	18
Brak czasu	1
Brak odpowiedzi	18
Razem	47

Prowadziłam dziecko na dobrą drogę, aby najpierw przystąpiło do spowiedzi, oczyściło się z grzechów i przyjęło Komunię świętą (Kobieta, lat 30, wykształcenie zasadnicze).

Dużo rozmawialiśmy na ten temat. Tłumaczyliśmy dziecku, że Komunia to nie prezenty, przyjęcie, ale to jeden z najważniejszych dni w życiu (Kobieta, lat 29, wykształcenie średnie).

Dziecku przygotować się do Komunii świętej pomagałam przede wszystkim ucząc, potem tłumacząc i pomagając zrozumieć naszą wiarę (Kobieta, lat 34, wykształcenie zasadnicze).

My swojemu dziecku tłumaczyliśmy, że od tej pory będzie przyjmować Ciało i Krew Pana Jezusa i żeby nie starało się ranić Pana Jezusa poprzez grzechy, że musi uważać od tej pory i starać się analizować swoje postępowanie (Kobieta, lat 33, wykształcenie zasadnicze).

Pomoc rodziców w duchowe przygotowanie się dziecka do I Komunii świętej polegała głównie na wspólnej modlitwie oraz przygotowaniu katechizmowym (łącznie 28 osób). Znamienny jest jednak fakt, iż 18 osób nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Tab. 13. Jakie jest Państwa zdanie odnoszące się do wymagań Kościoła co do przygotowania dzieci do I Komunii świętej?

Kategoria	Liczba (N)
Wymagania Kościoła są niewystarczające	4
Wymagania Kościoła są adekwatne	24
I Komunia jest przedwczesna	4
Brak odpowiedzi	15
Razem	47

Ja uważam, że Kościół mniej wymaga od dzieci. W moich czasach bardziej dzieci przywiązywały uwagę do tego, czego się uczą, że przyrzeczenie będzie dla nich ważnym etapem w życiu. Będą musiały bowiem je przestrzegać, a teraz i dzieci i rodzice tego nie przestrzegają, nawet niektórzy nie starają się, żeby to dziecko wytrzymało w tych postanowieniach (Kobieta, lat 36, wykształcenie zasadnicze).

Moim zdaniem dzieci są dobrze przygotowane do Komunii świętej. Jedyne co do pytań, które mają się uczyć przez cały rok poprzedzający Komunię świętą, powinny być bardziej zrozumiałe dla jeszcze 8-letniego dziecka (Kobieta, lat 34, wykształcenie zasadnicze).

Wymagania te są odpowiednie do rozwoju duchowego dzieci przystępujących do I Komunii świętej (Mężczyzna, lat 38, wykształcenie wyższe).

Dla 24 respondentów wymagania Kościoła co do przygotowywania dzieci do I Komunii świętej są adekwatne. Tylko 4 osoby twierdzą, że wymagania te są niewystarczające, a dla 4 osób I Komunia święta dla dzieci w tym wieku jest przedwczesna.

ZAKOŃCZENIE

Poważnym problemem, który pojawia się w pracy duszpasterskiej związanej z rodzicami dzieci przygotowujących się do I Komunii świętej, jest brak różnicowania spraw istotnych od nieistotnych. Świadczy to o niedojrzałości religijnej rodziców. Chodzi tutaj bowiem o przerost formy nad treścią, albo też podkreślanie spraw zewnętrznych z pominięciem wewnętrznych. Myślę, iż jest to problem, który musi być z całą stanowczością podejmowany przez duszpasterzy.

Ojciec Święty Jan Paweł II w swojej encyklice *Ecclesia de Eucharistia* podkreśla wartość komunii niewidzialnej.

Komunia niewidzialna, która ze swej natury ciągle wzrasta, zakłada życie w łasce, dzięki czemu stajemy się „uczestnikami Boskiej natury” (2 P1, 4), oraz praktykowanie cnót wiary, nadziei i miłości. Tylko w ten sposób wchodzimy w prawdziwą komunie z Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Nie wystarcza wiara, ale trzeba trwać w łasce uświęcającej i w miłości, pozostając w łonie Kościoła „ciałem” i „sercem”, potrzebna jest, mówiąc słowami św. Pawła, „wiara, która działa przez miłość” (por. Ga 5, 6). Zachowanie w pełni niewidzialnych więzi jest ścisłym obowiązkiem moralnym chrześcijanina, który chce uczestniczyć w sposób pełny w Eucharystii, przyjmując Ciało i Krew Chrystusa²⁹.

Powyższy problem bowiem wiąże się z tym, jaką przyjąć strategię duszpasterską, która okazałaby się najbardziej adekwatna w realizacji inicjacji sakramentalnej. Stąd też Ojciec Święty Benedykt XVI w posynodalnej adhortacji apostołskiej *Sacramentum caritatis* z 22 lutego 2007 r. naucza m.in.:

W Kościele istnieją różne tradycje. Ta różnorodność jest widoczna wyraźnie w obyczajach kościelnych Wschodu, a także w praktyce zachodniej, odnośnie do wtajemniczenia dorosłych w porównaniu z wtajemniczeniem dzieci. Jednakże te różnice nie są natury dogmatycznej, lecz mają charakter duszpasterski. Ujmując zagadnienie konkretnie, należy zwe-

²⁹ J a n P a w e ł II, *Ecclesia de Eucharistia*, Watykan 2003, nr 36.

ryfikować, jaka praktyka może w rzeczywistości lepiej dopomóc wiernym, by postawić sakrament Eucharystii w centrum – jako rzeczywistość, do której cała inicjacja chrześcijańska zmierza³⁰.

W innym zaś miejscu Benedykt XVI dodaje:

Tu chciałbym podkreślić znaczenie Pierwszej Komunii świętej. U wielu wiernych ten dzień pozostaje słusznie na zawsze w pamięci jako pierwszy moment, w którym, choć jeszcze w załączku, rozpoznało się wagę osobistego spotkania z Jezusem. Duszpasterstwo parafialne winno odpowiednio docenić tę tak ważną okazję³¹.

Badani rodzice generalnie podkreślają ważność uroczystości I Komunii świętej, ale właściwie na tym kończy się intensywna, czy może jedynie optymalna katecheza dzieci. Warto zatem zwracać uwagę, iż I Komunia święta to nie tylko znaczące wydarzenie, ale nade wszystko kontynuacja inicjacji życia chrześcijańskiego dzieci i ich rodziców. To wszystko ujawnia społeczny charakter Komunii świętej.

Benedykt XVI podkreśla właśnie społeczny aspekt komunii sakramentalnej:

Zjednoczenie z Chrystusem jest jednocześnie zjednoczeniem z wszystkimi, którym On się daje. Nie mogę mieć Chrystusa tylko dla siebie; mogę do Niego należeć tylko w jedności z wszystkimi, którzy już stali się lub staną się Jego. Komunia wyprowadza mnie z koncentracji na sobie samym i kieruje ku Niemu, a przez to, jednocześnie, ku jedności z wszystkimi chrześcijanami. Stajemy się „jednym ciałem”, stopieni razem w jednym istnieniu. Miłość Boga i miłość bliźniego są teraz naprawdę jednym: wcielony Bóg przyciąga nas wszystkich do siebie. To pozwala zrozumieć, że agape staje się teraz także określeniem Eucharystii: w niej agape Boga przychodzi do nas cieleśnie, aby nadal działać w nas i poprzez nas³².

W pierwszej części prezentacji zwrócono szczególną uwagę na zagadnienie doświadczenia religijnego. Dokonano tutaj analizy terminu „doświadczenie” ze specjalnym uwzględnieniem doświadczenia religijnego. Wymienione zostały także fundamentalne elementy doświadczenia religijnego, a także socjologiczne wskaźniki doświadczenia religijnego.

Druga część artykułu dotyczyła charakterystyki okresu dorosłości. W tym kontekście naukowa refleksja pozwoliła wskazać istotne problemy psychologiczne rodziców dzieci przystępujących do I Komunii świętej. Należy zatem wskazać, że w tym okresie rozwojowym pojawiają się takie kwestie, jak: adekwatne relacje personalne, odpowiedzialność za własne działanie, ukierunko-

³⁰ B e n e d y k t XVI, *Sacramentum caritatis*, Watykan 2007, nr 18.

³¹ Tamże, nr 19.

³² B e n e d y k t XVI, *Deus caritas est*, Watykan 2005, nr 15.

wanie na przyszłość, samowychowanie, sens życia, integracja „ja idealnego” i „ja realnego” oraz poczucie własnej tożsamości.

Badania empiryczne zamieszczone w tej pracy przedstawiają aktualny stan doświadczenia religijnego u rodziców dzieci przygotowujących się do I Komunii świętej. Mogą one stanowić równocześnie znaczący postulat dla działań duszpasterskich Kościoła na poziomie parafialnym, diecezjalnym i ogólnopolskim.

ANEKS

Ankieta

Postawy religijno-moralne rodziców dzieci przystępujących do I Komunii Świętej

Poniższa ankieta ma charakter anonimowy. Proszę u udzielenie szczerych odpowiedzi. Odpowiedzi na pytania opisowe proszę udzielać na załączonej kartce. Kolejność odpowiedzi dowolna.

Dane personalne:

Wiek..... Płeć K/M Liczba posiadanych dzieci.....
Wykształcenie: podstawowe/zasadnicze/średnie/wyższe.....

1. Proszę o określenie Swojej religijności według podanych niżej kryteriów, rozumiejąc, iż wyrażają one zgodność Twojej deklarowanej wiary z praktyką codziennego życia.

- a) bardzo religijny;
- b) religijny;
- c) średnio religijny;
- d) słabo religijny;
- e) poszukujący;
- f) niereligijny.

2. Czym dla Pani/Pana było przeżycie własnej I Komunii świętej?

3. Które w kolejności Państwa dziecko przystępuje do I Komunii świętej?

4. Jakie przeżycia towarzyszą Pani/Panu poprzez fakt, że Państwa dziecko w tym roku przystąpi do I Komunii świętej?

5. Co sądzi Pani/Pan na temat przyjmowania przez Państwa dziecko Komunii świętej?

6. Jak często Pani/Pan bierze udział we mszy świętej?
 - a) kilka razy w tygodniu;
 - b) co niedzielę;
 - c) raz w miesiącu;
 - d) w wielkie święta;
 - e) raz do roku;
 - f) wcale.

7. Jak często Pani/Pan przystępuje do sakramentu pokuty:
 - a) co niedzielę;
 - b) raz w miesiącu;
 - c) przed wielkimi świętami;
 - d) raz do roku;
 - e) wcale.

8. Jak często Pani/Pan przystępuje do sakramentu Eucharystii?
 - a) co niedzielę;
 - b) raz w miesiącu;
 - c) przed wielkimi świętami;
 - d) raz do roku;
 - e) wcale.

9. Jak Pani/Pan pomagali dziecku w duchowym przygotowaniu się do Komunii świętej?
10. Jakie jest Państwa zdanie odnoszące się do wymagań Kościoła co do przygotowania dzieci do I Komunii świętej?

Serdecznie dziękuję za udział Państwa w ankiecie

BIBLIOGRAFIA

- B e n e d y k t XVI, Encyklika Deus caritas est, Watykan 2005.
B e n e d y k t XVI, Adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”, Watykan 2007.
B e t z O., Zugänge zur religiösen Erfahrung, Düsseldorf 1980.
C h l e w i ń s k i Z., Dorosły, w: Encyklopedia Ktońska, t. IV, Lublin 1985, kol. 123-125.
C h m i e l e w s k i M., Doświadczenie duchowe, w: Leksykon duchowości katolickiej, red. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002.
F i e l d T. M., W i d m a y e r S. M., Marriage and family, w: Handbook of the psychology of aging, red. B. B. Wolman, New York 1982.
G ł a z S., Zagadnienie doświadczenia religijnego, Kraków 1995.

- G u r b a E., Wczesna dorosłość, w: Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, t. II, Warszawa 2001.
- J a n P a w e ł II, Ecclesia de Eucharistia, Watykan 2003.
- K a c z m a r e k P., Kwestionariuszowe obrazy świata. Przypadek polskiej religijności, „Kultura i Społeczeństwo” 2003, nr 1.
- K o s s l y n S. M., R o s e n b e r g R. S., Psychologia. Mózg. Człowiek. Świat, Kraków 2006.
- K r z y s t e c z k o H., Doświadczenie religijne, w: Leksykon teologii pastoralnej, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 187-191.
- L a b o u v i e - V i e f G., Dynamic development and mature autonomy. A theoretical prologue, „Human Development” 25(1982), s. 161-191.
- M a r i a ń s k i J., Doświadczenie religijne, w: Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa 2004, s. 84-88.
- O l e j n i k M., Średnia dorosłość. Wiek średni, w: Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka, t. II, red. B. Harwas-Napierała, J. Trempała, Warszawa 2001.
- S t e p u l a k M., Wybrane zagadnienia z psychologii religii, Siedlce 1996.
- S t e p u l a k M., Wybrane zagadnienia z psychologii rozwojowej, Siedlce 2001.
- Z d y b i c k a Z., Doświadczenie religijne, w: Encyklopedia Katolicka, t. IV, Lublin 1985, kol. 156-159.

THE RELIGIOUS EXPERIENCE THAT PARENTS OF THE CHILDREN WHO PREPARE
FOR THEIR FIRST HOLY COMMUNION HAVE

S u m m a r y

The term “experience” is an ambiguous concept, both in the colloquial and scholarly language. One of the kinds of experience is religious experience that consists in man’s immediate contact with religious reality. Understanding, feeling, intuition and personal, independent encounter with *sacrum* are essential elements of this experience. Sociologists distinguish several indexes of religious experience: feeling of nearness of God, emotional attachment to the Supreme Being, meaning of life, sense of security, aid in everyday life, aid in difficult situations, aid in the final hour of life. In the present article religious experience is analyzed with respect to the characteristics of the period of adulthood. It is the period of life that is interesting not only from the point of view of psychology, but also of religion and spirituality. It is in this period that we witness ultimate formation of one’s identity, of integration of one’s real and ideal ego, of a mature personality and of mature religiousness. Hence, it may be said that the quality and intensity of religious experience in this developmental period is especially interesting. The final part of the article has an empirical character, as it concerns studies of parents

of children who are preparing for their First Holy Communion. It is worth stressing that this pastoral situation has a great significance not only for the children's religious life, but also for that of their parents'.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: I Komunia święta, doświadczenie, doświadczenie religijne, okres dorosłości, religijność.

Key words: First Holy Communion, experience, religious experience, period of adulthood, religiousness.